

М.С. Голубенко, студент,
Харківський національний економічний університет
м. Харків, Україна
golubenko.marina@yandex.ua
науковий керівник к.е.н. доц. Аксьонова І.В.

ОБСТЕЖЕННЯ УМОВ ЖИТТЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ОСНОВНА ФОРМА СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 1 Конституції проголошує Україну демократичною, соціальною правовою державою. Ця конституційна норма виступає основним принципом, що завдає напрям суспільного розвитку. Поняття «соціальна держава» передбачає, що в центрі всіх рішень - людина зі своїми гарантованими державою правами і свободами. Сутність концепції соціальної держави полягає у впорядкуванні життя суспільства на принципах гуманізму; пом'якшення гри ринкових сил, забезпечення кожному громадянину гідних умов та рівня життя, в першу чергу за рахунок розвитку виробництва, його ефективності; підтримка відносин між громадянами, між державою та населенням на основі принципів солідарності та субсидіарності.

Системний підхід до досліджень соціальної сфери вимагає застосування різноманітних типів інформації, які надають можливість визначити масштаби та напрями розвитку соціальних зрушень та фактори найбільш вагомого впливу для подальшого застосування при розробці ефективної соціальної політики, тобто – підвищення життєвого рівня населення, забезпечення суспільної злагоди, створення сприятливих та рівних умов для розвитку особистості, зростання позитивної оцінки громадськістю політики соціального захисту.

Комплексний аналіз матеріального становища населення України передбачає використання різних джерел: інформації суцільних державних статистичних спостережень, адміністративних даних, отриманих на підставі спостережень, проведених органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування та іншими юридичними особами, а також даних соціологічних обстежень.

Прикладом використання комплексного підходу до оцінок життєвого рівня населення є вибіркове обстеження умов життя домогосподарств, запроваджене органами державної статистики на постійній основі, починаючи з 1 січня 1999 року [3].

Базову частину програми (інструментарій для збирання даних, організаційні, методологічні та технологічні засади) вибіркового обстеження умов життя домогосподарств було розроблено у 1998 році за підтримки Міжнародного банку реконструкції та розвитку. Вона передбачає збір інформації для розрахунків «фактичних» індикаторів для характеристик українських родин та стану їх матеріального добробуту: складу та типів домогосподарств за різними демографічними, соціальними та економічними ознаками, джерел їхніх доходів та напрямки витрат, інформації щодо структури споживання, житлових умов, наявності та використання земельних ділянок, худоби, птиці та бджіл, антропометричних даних, рівня освіти та статусу зайнятості членів домогосподарств. Ця інформація є основним джерелом даних в періоди між проведенням переписів населення [6].

Обстеження умов життя домогосподарств базується на загальноприйнятих міжнародних стандартах і відповідає сучасній соціодемографічній та економічній ситуації в Україні. Система показників, методологія, принципи збирання інформації, відповідний інструментарій, технологія обробки даних та аналізу результатів обстеження гармонізовані з вимогами європейської статистики [5].

Дані, отримані у результаті обстеження умов життя домогосподарств, використовуються для вирішення ряду проблем [4]:

1) визначення структури та джерел доходів окремих соціальних груп, структури їх витрат і споживання продовольчих і непродовольчих товарів та послуг. При проведенні обстеження умов життя домогосподарств виділяють грошові та негрошові форми надходження доходів. Їх сума складає величину загальних доходів. Усі сукупні ресурси домогосподарства визначаються як сума показника загальних доходів та розміру використаних заощаджень, приросту в обмежуваному періоді позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством, а також повернутих домогосподарству боргів. Іншою частиною дослідження є відстеження напрямків та форм витрат, що здійснює домогосподарство.

Витрати при обстеженні умов життя домогосподарства поділяють на:

споживчі грошові витрати - грошові витрати домогосподарств на купівлю продуктів харчування, алкогольних та тютюнових виробів, товарів та послуг;

неспоживчі грошові витрати - витрати, пов'язані з веденням особистого підсобного господарства, грошову допомогу родичам та іншим особам, витрати на купівлю нерухомості, на будівництво та капітальний ремонт житла та господарських будівель, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст вкладів до банківських установ, аліменти, обов'язкові податки, збори та внески, а також інші грошові витрати, які не згадувалися раніше;

грошові витрати – сума споживчих та неспоживчих грошових витрат;

споживчі сукупні витрати – складаються з грошових витрат, а також вартості спожитих домогосподарством продуктів харчування, отриманих з особистого підсобного господарства, в порядку самозаготівель або подарованих родичами та іншими особами, суми пільг та безготівкових субсидій на оплату житла, комунальних продуктів та послуг, суми безготівкових пільг на оплату послуг зв'язку, проїзд у транспорті окремих категорій громадян, безготівкових пільг та дотацій на путівки для лікування, оздоровлення та відпочинку, на оплату ліків, медичних послуг;

неспоживчі сукупні витрати – складаються з грошових та негрошових витрат на допомогу родичам та іншим особам, витрат на купівлю нерухомості, на капітальний ремонт, будівництво житла та господарських будівель, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, вкладів до банківських установ, аліментів, податків, зборів, внесків та інших грошових платежів, повернутих домогосподарством боргів;

сукупні витрати - відображають реальний поточний стан матеріального добробуту домогосподарства. Вони складаються з суми споживчих та неспоживчих сукупних витрат.

2) диференціації населення за рівнем матеріального добробуту та аналіз життєвого рівня окремих соціальних груп населення. Розподіл сукупності домогосподарств на окремі групи за рівнем матеріального добробуту виконується за допомогою методу групувань, за яким домогосподарства розподіляються в порядку зростання середньодушових показників доходів. Для аналізу генеральної сукупності домогосподарств застосовується поділ на квантилі та децилі. Квантилі розподілу ділять сукупність на п'ять однакових за чисельністю груп, децилі – на десять груп. Співвідношення рівня доходів та витрат серед 10 % найбільш забезпеченого населення та 10 % найменш забезпеченого населення відображає децильний коефіцієнт диференціації населення. Міру нерівності розподілу доходів між окремими соціальними групами населення характеризує крива Лоренца, яка відображає співвідношення часток всіх доходів (витрат) та часток всіх їх отримувачів (всіх тих, хто робив витрати). Коефіцієнт концентрації доходів (витрат) відображає ступінь відхилення фактичного розподілу доходів (витрат) від лінії їх рівномірного розподілу.

3) дослідження питань бідності, розробки механізмів соціального захисту найбільш вразливих верств населення, надання соціальних допомог, для розробки мінімальних соціальних нормативів і стандартів. Враховується чисельність населення з рівнем середньодушових доходів (витрат) на місяць нижче прожиткового мінімуму, діючого в державі на момент аналізу. Прожитковий мінімум — вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [2]. Частка населення, що має середньодушові доходи нижчі за прожитковий мінімум, є показником рівня бідності. Межа малозабезпеченості - це величина середньодушового сукупного доходу, який забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів і послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством [1].

4) розрахунку макроекономічних показників, в тому числі індексів споживчих цін, розрахунку показників розвитку галузей економіки;

5) моніторингу виконання державних та регіональних програм розвитку та цільових програм;

6) міжнародних порівнянь показників життєвого рівня населення шляхом заповнення анкет, які направляються у Держкомстат міжнародними організаціями, у тому числі Співдружністю Незалежних Держав. Крім того, інформація цього обстеження використовується для підготовки державних доповідей про стан людського розвитку, інших тематичних доповідей відповідно до потреб різних типів користувачів, які займаються формуванням та реалізацією соціально-економічної політики.

Сучасному етапу розвитку економіки, для якого характерні глобалізація економіки, підвищена увага до аналізу соціальної нерівності, стрімкий розвиток новітніх технологій та зміни у стандартах життєвого рівня, відповідають і нові тенденції досліджень рівня життя населення та питань бідності, а саме [4]:

застосування для аналізу питань бідності, крім монетарних, також суб'єктивних оцінок;
визначення найбільш проблемних груп ризику бідності на основі багатомірного аналізу та комбінованих оцінок, отриманих за різними факторами та критеріями;
підвищення уваги до аналізу питань якості життя населення та соціальних ризиків.

Напрямки актуальних перспективних завдань розвитку обстеження умов життя домогосподарств спрямовані на вдосконалення інформаційної бази для досліджень життєвого рівня населення. Серед цих завдань такі: розвиток взаємодії з користувачами, розробка статистико-математичних моделей для підвищення надійності показників, упровадження модульного опитування щодо оцінки населенням ефективності системи соціальної допомоги тощо.

Список літератури: 1. Закон України «Про межу малозабезпеченості» від 04.10.1994 № 190/94-ВР. 2. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 № 966-XIV. 3. Осипова І. Про необхідність реформування програми вибіркових обстежень бюджетів домашніх господарств//Статистика України. – 1998. – №2. – С.19–24. 4. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л.М.Черенко. —К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. - 428с. 5. Household Budget Surveys in the EU. Methodology and Recommendation for Harmonization. – Eurostat, Luxemburg, 1997. – 123р. 6. Харківська обласна державна адміністрація: Основні соціально-демографічні показники домогосподарств області у 2008 році. // www.kharkivoda.gov.ua